

Шубалий О. М.

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки
Луцького національного технічного університету, Луцьк, Україна, shubalyi@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-9131-1896

Косінський П. М.

асистент кафедри економіки Луцького національного технічного університету, Луцьк, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3254-2379>

Волинець О. Я.

аспірант НДФІ ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1188-3764>

Гриник І. С.

аспірант Луцького національного технічного університету, Луцьк, Україна

**ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ПОГЛИБЛЕНОЇ
ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКТІВ БДЖІЛЬНИЦТВА В УКРАЇНІ**

Анотація. Розглянуто питання доцільності створення комплексних виробництв із поглибленої переробки продуктів бджільництва в Україні. Встановлено, що протягом останніх років частка експорту меду, виробленого в нашій державі, у загальній структурі його виробництва поступово зменшувалася. Тенденція до зниження ціни, котра спостерігається на світовому та вітчизняному ринках, дає можливість стверджувати про недоцільність реалізації меду та інших продуктів бджільництва у "сирому" (необробленому) вигляді. Виявлено, що продукцію, отриману в результаті поглибленої переробки продуктів бджільництва, з фінансово-економічної точки зору значно вигідніше реалізувати, ніж у необробленому вигляді. Розглянуто можливість застосування цих продуктів у різних галузях промисловості, зокрема багатий та унікальний хімічний склад дає змогу широко їх використовувати в хімічній промисловості. Зроблено висновки, що в Україні інструменти фінансово-економічного стимулювання розвитку сфери бджільництва є не надто ефективними і не стимулюють поглибленої переробки її продуктів. Запропоновано напрями удосконалення вказаних інструментів на загальнодержавному й регіональному рівнях.

Ключові слова: бджільництво, продукти бджільництва, мед, економічне стимулювання, поглиблена переробка, фінансово-економічні інструменти.

Рис. 2. Табл. 2. Літ. 16.

Oleksandr Shubalyi

Dr. Sc. (Economics), Professor, Lutsk National Technical University,
Lutsk, Ukraine, shubalyi@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9131-1896>

Petro Kosinskyi

Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3254-2379>

Oleksandr Volynets

SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1188-3764>

Irina Hrynyk

Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine

**FINANCIAL AND ECONOMIC STIMULATION OF IN-DEPTH
PROCESSING OF BEEKEEPING PRODUCTS IN UKRAINE**

© Шубалий О. М., Косінський П. М., Гриник І. С., 2020

Abstract. *The article considers the question of expediency of creation of complex processing productions on in-depth processing of beekeeping products in Ukraine with great prospects of their production. It is established that in recent years the share of honey exports produced in our country in the overall structure of honey production in Ukraine has been gradually declining, while the volume of honey production has been constantly growing. The reasons influencing the decrease in Ukrainian honey exports have been identified. There is a tendency to reduce the price on the world and domestic markets for honey, which makes it possible to argue about the inexpediency of selling honey and other bee products in "raw" (unprocessed) form. It is revealed that the sale of products obtained as a result of in-depth processing of beekeeping products is a much more profitable business, from a financial and economic point of view, than its sale in raw form. The possibility of using beekeeping products in various spheres of the processing industry is considered. The peculiarities of beekeeping products are that they have a rich and quite unique chemical composition, which allows their widespread use in various fields of the chemical industry, namely: in the production of medical and veterinary drugs; in the production of acids; paint and varnish industry; cosmetology; perfumery; in the production of various hygiene products (with antiseptic action), etc. It is concluded that in Ukraine, the tools of financial and economic incentives for the development of beekeeping are ineffective and are not aimed at stimulating in-depth processing of bee products, and therefore they need improvement. The authors identify areas and propose tools for financial and economic incentives for the development of in-depth processing of beekeeping products in our country.*

Key words: beekeeping, beekeeping products, honey; economic incentives, in-depth processing, financial and economic instruments.

JEL classification: Q13, Q18.

Шубалый А. М.

доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономики
Луцкого национального технического университета, Луцк, Украина

Косинский П. Н.

ассистент кафедры экономики Луцкого национального технического университета, Луцк, Украина

Вольнец А. Я.

аспирант НИФИ ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

Грынык И. С.

аспирант Луцкого национального технического университета, Луцк, Украина

ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СТИМУЛИРОВАНИЕ УГЛУБЛЕННОЙ ПЕРЕРАБОТКИ ПРОДУКТОВ ПЧЕЛОВОДСТВА В УКРАИНЕ

Аннотация. *Рассмотрены вопросы целесообразности создания комплексных производств с углубленной переработки продуктов пчеловодства в Украине. Установлено, что в последние годы доля экспорта меда, производимого в нашем государстве, в общей структуре его производства постепенно уменьшалась. Тенденция к снижению цены, наблюдающаяся на мировом и отечественном рынках, позволяет утверждать о нецелесообразности реализации меда и других продуктов пчеловодства в "сыром" (необработанном) виде. Выявлено, что продукцию, полученную в результате углубленной переработки продуктов пчеловодства, с финансово-экономической точки зрения гораздо выгоднее реализовать, чем в необработанном виде. Рассмотрена возможность применения данных продуктов в разных отраслях промышленности, в частности богатый и уникальный химический состав дает возможность широко их использовать в химической промышленности. Сделаны выводы, что в Украине инструменты финансово-экономического стимулирования развития сферы пчеловодства не слишком эффективны и не стимулируют углубленной переработки ее продуктов. Предложены направ-*

ления совершенствования указанных инструментов на общегосударственном и региональном уровнях.

Ключевые слова: пчеловодство, продукты пчеловодства, мед, экономическое стимулирование, углубленная переработка, финансово-экономические инструменты.

Однією з найдавніших галузей сільського господарства України, із багатовіковою культурною спадщиною і традиціями, є бджільництво. Основний його продукт, що має багатий (корисний) хімічний склад і містить різноманітні вітаміни, мінеральні та інші речовини, які справляють корисний вплив на організм людини, – це мед. Мед натуральний – солодкий, ароматний продукт, який виробляють медоносні бджоли з нектару (квітковий) або паді (падевий) і речовин, котрі виділяють слинні залози бджіл [1].

Вразною особливістю меду натурального й інших продуктів бджільництва є відсутність токсичного впливу на організм людини та інших живих істот. Це фактично найчистіший, в екологічному плані, природний продукт, адже бджоли дуже вразливі до шкідливих хімічних речовин, потребують особливих умов життєдіяльності, а тому не можуть жити і функціонувати (виробляти мед) у середовищі, де рівень забруднення є високим та перевищує допустимі норми. Крім того, мед – унікальний товар із різноманітними специфічними лікувальними та профілактичними властивостями, що неабияк підвищує його цінність серед інших продуктів харчування природного походження.

Сьогодні мед, вироблений в Україні, реалізують на зовнішньому та внутрішньому ринках, переважно в сирому вигляді, лише окремі виробники здійснюють поглиблену переробку меду та інших продуктів бджільництва – наприклад, виготовляють зігріваючі слабоалкогольні напої, засоби (ліки) народної медицини (настійки, мазі, креми, антисептики тощо), інші предмети, котрі можна використовувати в побуті (свічки, мила, засоби гігієни). Наразі в нашій державі на промисловому рівні фактично не здійснюються поглиблена переробка продуктів бджільництва і виробництво на їх базі продукції зі значно вищою доданою вартістю. З огляду на те, що ринок України перенасичений сирою медовою продукцією, а на зовнішньому існує жорстка конкуренція, вважаємо актуальним питання розвитку комплексних виробництв із переробки меду та інших продуктів бджільництва, адже це дасть змогу істотно підвищити їхню додану вартість та вирішити низку інших проблемних питань, пов'язаних із виробництвом та реалізацією вказаної продукції.

Мета статті – здійснити аналіз показників обсягів виробництва та експорту меду й визначити фактори, що впливають на їх зміну; вивчити можливості й переваги поглибленої переробки продуктів бджільництва в Україні та зробити висновки про доцільність створення таких виробництв; проаналізувати ефективність використовуваних у нашій державі інструментів фінансово-економічного стимулювання для розвитку бджільництва, а також надати пропозиції щодо їх удосконалення та запропонувати нові.

Зважаючи на ряд позитивних властивостей меду, а також на великий досвід і внесок у розвиток пасік українських бджолярів, можна стверджувати,

що наша країна має потужний потенціал для нарощування обсягів виробництва меду і задоволення потреб споживачів не лише на внутрішньому, а й на зовнішньому ринку.

Зокрема, протягом 2012–2019 рр. обсяги виробництва меду в Україні, в натуральних показниках, зросли на 43,0 %, а обсяги експорту – більше ніж у чотири рази (табл. 1). Відповідно, втричі зросла й вартість експорту меду. Також за аналізований період збільшилась на 36,5 % частка експортованого вітчизняного меду в структурі загальних обсягів його виробництва. Водночас зміна показників виробництва та експорту характеризується високою динамічністю, адже вони чи то зростають, чи то спадають залежно від різних причин. Проте, попри такі зміни, частка експорту в загальних обсягах меду в Україні у 2012–2017 рр. постійно зростала.

Варто зауважити, що для нашої держави рекордні за останнє десятиріччя обсяги експорту меду спостерігались у 2017 р., коли за кордон, насамперед у країни Європейського Союзу, було поставлено 67,8 тис. т меду. Але саме цей рік є й переломним для вітчизняних бджолярів у плані експортних поставок. Так, у 2018 р. з усього виробленого меду експортовано лише 69,4 %, а в 2019 р. – 55,5 %. При цьому обсяги виробництва меду в Україні за аналізований період збільшувалися.

Зміни в обсягах виробництва меду і його експорту за кордон протягом 2017–2019 рр. спричинені здебільшого такими факторами:

- перенасиченість цією продукцією на зовнішньому (світовому) і внутрішньому (державному) ринках меду;
- дуже високий рівень конкуренції на світовому ринку, що, головним чином, зумовлює зниження цін на мед;
- якість продукції, котра залежить переважно від рівня забруднення територій, на яких бджоли здійснюють медозбір, різними шкідливими хімічними сполуками (зокрема нітратами й нітритами).

До того ж у нашій державі бджільництво – діяльність, так би мовити, “для душі”, вона є своєрідним хобі населення і тому нею здебільшого займаються аматори – як правило, одноосібні фермерські господарства, тому нагальним завданням є перехід на промисловий рівень виробництва вказаного виду природної продукції.

Упродовж 2012–2019 рр. спостерігалось зниження середньої ціни меду на світовому ринку на 4,2 %, а середня ціна експорту українського меду зменшилась на 31,0 % (табл. 2), що актуалізує проблему підвищення доданої вартості меду, виробленого в нашій державі. Якщо в 2012 р. різниця між ціною меду на світовому ринку і ціною, за якою продавали мед, вироблений в Україні, за кордон була незначною – лише 2,6 %, то в 2015 р. вона дорівнювала вже 47,9 %, а в 2016 р. виник рекордний розрив за останнє десятиріччя – 105,0 %. Однак уже в 2017 р. ця різниця стала поступово зменшуватися, і у 2019 р. вона становила 42,6 % (що на 39,9 % перевищує показник 2012 р.).

З огляду на обсяги виробництва меду в Україні, його експорту та ціну робимо висновок про суттєве зниження доданої вартості за останнє десятиріччя. Якщо не шукати шляхи вирішення цієї проблеми, то в недалекому

Таблиця 1
Динаміка показників виробництва та експорту меду в Україні

Показник	2012	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення, %		
							2015/2012	2019/2015	2019/2012
Обсяг виробництва меду, тис. т	70,0	63,6	59,3	74,4	71,3	100,1	-9,1	57,4	43,0
Обсяг експорту меду, тис. т	13,3	38,7	57,0	67,8	49,5	55,6	191,0	43,7	318,0
Вартість експортованої продукції, млн дол. США	31,1	94,2	97,3	133,9	98,1	89,7	202,9	-4,8	188,4
Частка експорту українського меду від загальних обсягів його виробництва, %	19,0	60,8	96,1	91,1	69,4	55,5	41,8	-5,3	36,5

Складено за: Рязанова О. П., Скоромна О. І., Микитюк І. Г. Тенденції розвитку ринку українського меду. *Аграрна наука та харчові технології*. 2017. № 3 (97). С. 198–205; Яценко О. М. Отримання конкурентної переваги за рахунок створення глобальних продуктів (на прикладі меду натурального). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 15. С. 170–180; Данкевич В., Данкевич Є., Пивовар П. Формування кон'юнктури світового ринку меду: сучасний стан і перспективи для українських експортерів. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2018. Vol. 4, No. 2. С. 37–54; Обсяги експорту меду падають не тільки в Україні, а й у світі – експерт. *АгроЮг*. 2019. 25 квіт. URL: <http://agro-yug.com.ua/archives/23991>; Кернасюк Ю. Медові перспективи. *Агробізнес сьогодні*. 2015. 15 лип. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/7906-medovi-perspektivy.html>.

Таблиця 2
Динаміка зміни експортних цін на мед у світі та Україні

Показник	2012	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення, %		
							2015/2012	2019/2015	2019/2012
Середня ціна меду на світовому ринку, дол. США / кг	2,4	3,6	3,5	3,4	3,2	2,3	50,0	-36,1	-4,2
Середня ціна експорту українського меду, дол. США / кг	2,3	2,4	1,7	2,0	2,0	1,6	4,1	-33,7	-31,0
Різниця між середньою ціною меду на світовому ринку та середньою ціною українського меду відправленого на експорт, %	2,6	47,9	105,0	72,2	61,5	42,6	45,3	-5,3	39,9

Складено за: Данкевич В., Данкевич Є., Пивовар П. Формування кон'юнктури світового ринку меду: сучасний стан і перспективи для українських експортерів. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2018. Vol. 4, No. 2. С. 37–54; Обсяги експорту меду падають не тільки в Україні, а й у світі – експерт. *АгроЮг*. 2019. 25 квіт. URL: <http://agro-yug.com.ua/archives/23991>; Кернасюк Ю. Медові перспективи. *Агробізнес сьогодні*. 2015. 15 лип. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/7906-medovi-perspektivy.html>.

майбутньому, на нашу думку, можна очікувати на глибоку й затяжну кризу у сфері бджільництва, подолати котру буде зовсім непросто.

Тому пропонуємо здійснювати поглиблену переробку продуктів бджільництва, що, у свою чергу, дасть змогу не тільки збільшити їхню додану вартість, а й позбутися “надлишків” виробництва, створити потужні переробні комплекси на їх основі, адже ці продукти – унікальні природні ресурси, які можуть набути широкого застосування в різних сферах промислового виробництва, до того ж є “екологічно чистими” та фактично не залишають відходів після переробки.

Можливості використання продуктів бджільництва у галузях промисловості розкрито на рис. 1.

Багатий і доволі унікальний хімічний склад продуктів бджільництва відкриває можливості їх широкого застосування в різних сферах хімічної промисловості, а саме: у виробництві медичних лікарських та ветпрепаратів, кислот, різноманітних засобів гігієни (з антисептичною дією); лакофарбовій промисловості; косметології; парфумерії тощо.

Найбільш перспективними сферами, де варто розвивати поглиблену переробку, вважаємо медицину та харчову промисловість, адже люди завжди прагнуть мати міцне здоров’я, імунітет, а також споживати корисні і якісні продукти харчування.

До того ж, як стверджують О. І. Тихонов, А. В. Коношевич, Б. Т. Кудрик, С. Г. Бобро, виробництво лікарських препаратів на основі продуктів бджільництва є економічно вигідним, і в Україні є всі необхідні умови (сировинна база, наукові розробки, наукові кадри) для створення спеціалізованих підприємств із виробництва вітчизняних апіпрепаратів і біологічно активних стандартизованих субстанцій продуктів бджільництва [7]. За підрахунками зазначених науковців, прибутки від лікарських препаратів, виготовлених з 1 кг меду, перевищують прибутки від продажу 1 кг меду як сировини в 400 разів. Таким чином, з 1 тис. т переробленого в медичні препарати (ліки) меду, котрий виробляється в Україні, можна отримати прибуток у розмірі близько 12 000 млн грн, що є дуже вигідним не тільки для суб’єктів підприємницької діяльності, а й для держави, регіонів, місцевих територіальних громад.

Ю. В. Гавалко, А. А. Синеок та М. С. Романенко наголошують: продукти бджільництва здатні досить сильно впливати на стан здоров’я людини. Численні дослідження показали можливості їх використання у профілактиці різноманітних захворювань та патологічних змін, пов’язаних зі старінням. Вони можуть бути цінними геропротекторними засобами як у народній, так і в класичній медицині [11].

Крім того, у нашій державі розробляються лікарські препарати на основі продуктів бджільництва, зокрема меду. Сформовано методичні засади створення та безвідходного виробництва із них понад 67 лікарських препаратів для фармацевтичної індустрії і медицини України в цілому [7].

Мед та інші продукти бджільництва повинні набути ширшого застосування у вітчизняній харчовій промисловості. Потрібно переглянути й збільшити норми їхнього споживання, стимулювати заклади харчування використовувати їх у виробництві харчових продуктів, покращанні смакових харак-

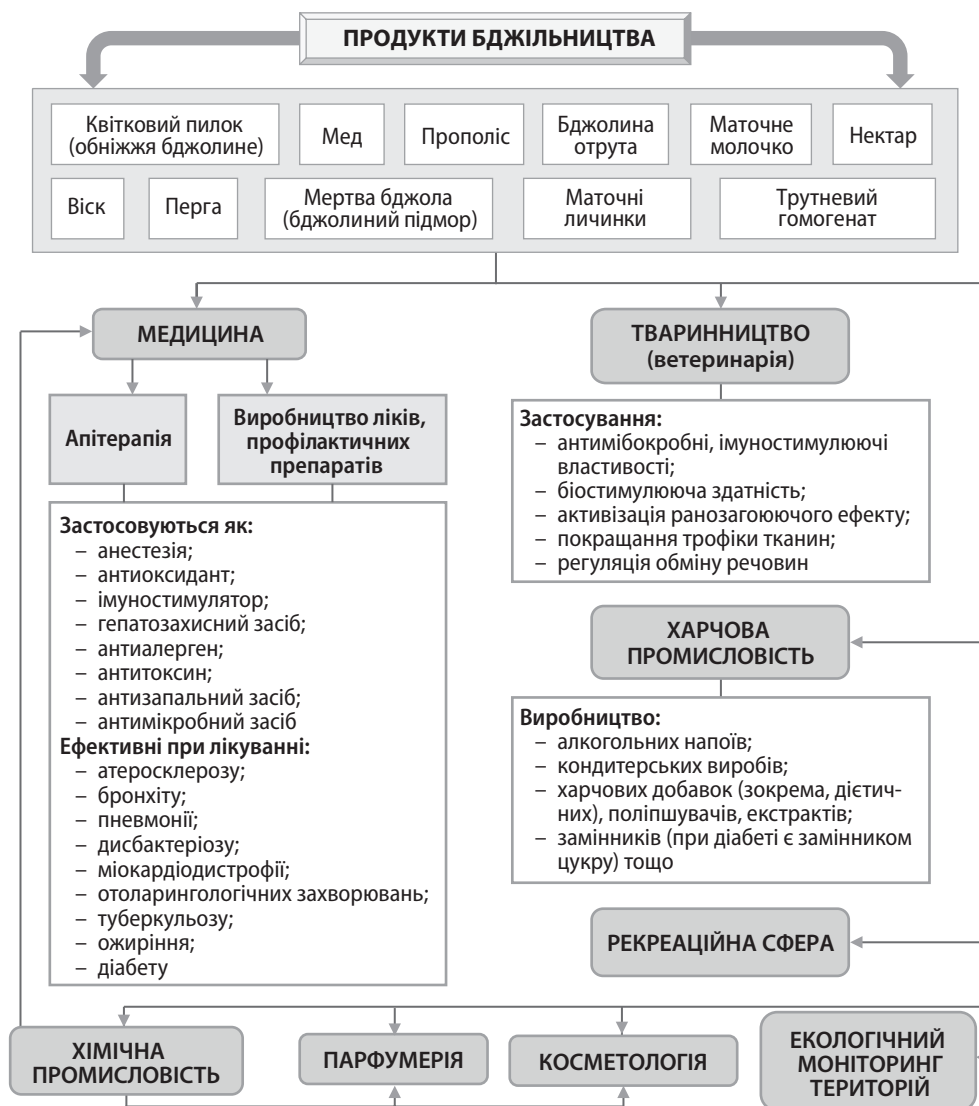

Рис. 1. Можливості застосування продуктів бджільництва у різних сферах промисловості

Складено за: Актуальність створення в Україні лікарських препаратів із продуктів бджільництва (апітерапія) / О. І. Тихонов, Л. В. Коношевич, Б. Т. Кудрик, С. Г. Бобро. *Збірник наукових праць співробітників НМАПО імені П. А. Шупика*. 2014. № 23 (3). С. 434–439; Гречка Г. М. Виробництво та біологічна цінність личинкового. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького*. 2010. № 2 (44). С. 35–41; Руденко С. С., Баглей. О. В. Використання деяких продуктів бджільництва для оцінки антропогенного навантаження територій. *Вісник проблем біології і медицини*. 2012. Вип. 4, т. 1 (96). С. 54–59; Ломова Н. М., Сніжко О. О., Наріжний С. А. Вплив продуктів бджільництва на консистенцію та кислотність йогурту. *Біоресурси і природокористування*. 2014. № 3-4. С. 127–133; Гавалко Ю. В. Синьок А. Л., Романенко М. С. Застосування продуктів бджільництва у геродієтиці. *Проблеми харчування*. 2015. № 1. С. 55–60; Апітерапія: чи лікують бджолина отрута і сон на вуликах / Міністерство охорони здоров'я України. 2019. 21 черв. URL: <https://moz.gov.ua/article/health/apiterapija-chi-likujut-bdzholina-otruta-i-son-na-vulikah>.

теристик останніх через вміст багатьох цінних мікроелементів, хімічних складників і т. ін. Зокрема, на думку Г. М. Гречки, гомогенат трутневих личинок є біологічно активною сировиною з багатим вмістом необхідних для нормальної життєдіяльності живого організму хімічних речовин [8]. Дослідження Н. М. Ломової, О. О. Сніжко та С. А. Наріжного показали: йогурти, виготовлені з додаванням окремих продуктів бджільництва та їх комбінацій, набувають нових фізико-хімічних властивостей та якостей консистенції, що, у свою чергу, дає змогу коригувати якість йогурту та побудову апаратурно-технологічної схеми [10].

Оскільки за кордоном існує значний попит на органічну продукцію, доцільно розвивати галузь бджільництва у цьому напрямі. Це дасть змогу істотно підвищити додану вартість продукції бджільництва, зробить її більш конкурентоспроможною. Наявність сертифіката, котрий підтверджує органічне походження, позбавить від проведення низки додаткових аналізів якості товарів, що експортуються за кордон або постачаються на внутрішній ринок.

На сьогодні в Україні діють урядові програми розвитку сільського господарства, зокрема сфери тваринництва. У цьому напрямі, на нашу думку, доцільно налагодити випуск вітчизняних препаратів для догляду за здоров'ям сільськогосподарських тварин, що, у свою чергу, знизить витрати на закордонні ветпрепарати, сприяло своєчасному їх постачанню на тваринницькі ферми і, відповідно, збільшило надходження до бюджетів місцевих територіальних громад.

Бджіл і продукти бджільництва можна активно використовувати й у рекреаційній сфері, а зважаючи на те, що у світі набуває популярності “бджолотерапія”, котра являє собою “лікувальний” сон на бджолиних вуликах чи просто тривале перебування у спеціально облаштованих для цього приміщеннях, це може стати одним із перспективних напрямів розвитку цієї сфери в нашій державі.

Також бджоли і продукти їх переробки є надійними індикаторами рівня забруднення навколишнього природного середовища – завдяки їм можна легко спостерігати за змінами екологічного стану тієї чи іншої території. На думку С. С. Руденко та О. В. Баглей, поширення різного роду антропогенних забруднень в атмосферному повітрі створює велику ймовірність надходження токсичних елементів у продукти бджільництва у період активного збирання нектару і пилку [9]. Тому за допомогою пасік можна спостерігати та здійснювати контроль за природними екосистемами, запобігати порушенню нормальних екологічних (природних) процесів тощо.

У процесі збору меду бджоли беруть участь у запиленні рослин у період їх цвітіння, що, у свою чергу, впливає на підвищення рівня урожайності певних сільськогосподарських культур, плодів і ягід та ін.

Отже, викладене доводить необхідність стимулювання в Україні не тільки виробництва меду та інших продуктів бджільництва, а й поглибленої їх переробки.

В останній редакції Закону України “Про бджільництво” від 05.09.2013 № 442-VII передбачено фінансові інструменти для підтримки галузі бджіль-

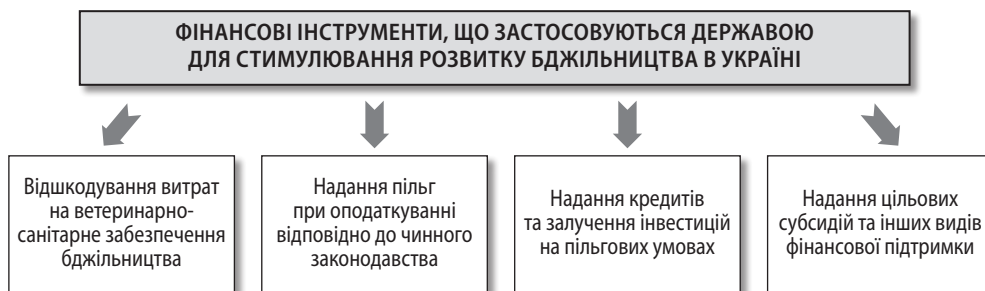

Рис. 2. Фінансові інструменти, що застосовуються державою для стимулювання розвитку бджільництва в Україні

Складено за: Про бджільництво : Закон України від 05.09.2013 р. № 442-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-14#Text>.

ництва (рис. 2), у контексті застосування яких не згадується про поглиблену переробку продуктів бджільництва, що зумовлює потребу у вжитті відповідних заходів на рівні держави в цьому напрямі.

Зазначені інструменти є не надто ефективними, адже обсяг фінансових ресурсів, котрі виділяє держава бджолярам, є обмеженим, що, у свою чергу, породжує низку проблем еколого-економічного характеру, а саме [14]:

- низька технологічна культура виробництва продукції, її переробки та фасування, відсутність відповідних промислових технологій;
- зменшення масштабів посівів ентомофільних сільськогосподарських рослин і недостатнє використання бджолозапилення;
- погіршення екологічного стану навколишнього природного середовища та порушення технологічних вимог щодо обробітку ентомофільних сільськогосподарських рослин пестицидами й отрутохімікатами, як наслідок – масові отруєння бджіл;
- недостатнє ветеринарне забезпечення, що призводить до неконтрольованого поширення хвороб бджіл;
- брак гармонізованого масиву законодавства щодо виробництва та якості продукції галузі, а отже – труднощі в реалізації експортного потенціалу галузі.

Сьогодні в Україні відсутні конкретні програми розвитку бджільництва, а тому важливим кроком економічного стимулювання переробки продукції бджільництва буде розроблення відповідних загальнодержавних та регіональних програм, спрямованих на:

- збільшення кількості бджолосімей, покращання екологічних умов для їх існування й ефективного функціонування;
- створення потужних переробних комплексів;
- підвищення врожайності сільськогосподарської та плодово-ягідної продукції;
- суттєве зменшення імпорту аналогічної продукції (чи виготовленої з продуктів бджільництва);
- забезпечення належної якості;
- виробництво органічної продукції;

- поглиблення науково-дослідних робіт задля застосування продукції, отриманої в результаті переробки продуктів бджільництва, у промислових цілях тощо.

Отже, з огляду на викладене доходимо висновків, що в Україні, на рівні держави та окремих регіонів, необхідно розробити і запровадити на практиці інструменти фінансово-економічного стимулювання, які б сприяли одержанню позитивного економічного ефекту як у самій галузі бджільництва (мається на увазі збільшення прибутку від реалізації меду, пилку, воску та інших продуктів, котрі дають бджоли), так і в результаті поглибленої переробки її продукції (наприклад, медичні препарати, біологічні добавки, поліпшувачі якісних характеристик продовольчих товарів (колір, смак, запах), хімічні препарати тощо). Крім того, названі фінансові інструменти стимулювання мають орієнтуватися на досягнення конкретних цілей, зокрема:

- використання виробниками органічних добрив та інших препаратів для догляду за рослинами чи тваринами, які не шкодитимуть бджолам, сільськогосподарській продукції, садам та ягідникам;
- збільшення доданої вартості продукції бджільництва та ліквідація “надлишків” останньої;
- компенсація витрат новоствореним переробним підприємствам із поглибленої переробки продукції бджільництва;
- створення кооперативів, які об’єднували б виробників, переробників та обслуговуючі підприємства тощо.

Зважаючи на методичні підходи [15; 16], пропонуємо для стимулювання поглибленої переробки продуктів бджільництва в Україні використовувати такі фінансово-економічні інструменти:

- 1) компенсація у розмірі 20 % нарахованого податку на прибуток підприємств протягом п’яти років суб’єктам господарювання, котрі здійснюють поглиблену переробку продуктів бджільництва за умови, що в структурі кінцевого виробу (продуктів переробки) загальна їх частка становитиме не менше 50 %, а також частка такої продукції у структурі продукції, яку виробляє цей суб’єкт господарювання, становитиме не менше 40 %;
- 2) компенсація орендної плати за земельну ділянку загальною площею не менше 10 га і не більше 20 га, що перебуває у власності держави, строк оренди якої становить 20–50 років, на 30 % (а на ділянках, де потрібно проводити рекультивацію земель, – 50 %) окремим суб’єктам (приватним підприємствам, одноосібним господарствам) чи суб’єктам, котрі працюють на кооперативних засадах, за умови, що вони одночасно займатимуться бджільництвом (кількість бджолосімей – не менше 50), садівництвом та ягідництвом; компенсація орендної плати за земельну ділянку на 45 % (а на ділянках, де потрібно проводити рекультивацію земель, – 65 %), якщо протягом п’яти років поспіль частка обсягів реалізації переробленої продукції дорівнює не менше 75 % загальних обсягів виробництва продукції цих суб’єктів;
- 3) стимулювання сільгоспвиробників за допомогою методів покарання, зокрема жорстких штрафів, використовувати органічні, високої якості,

не шкідливі для навколишнього середовища і життя людини (наприклад, на основі сапропелю, відходів біомаси, переробки біопалива та ін.), а не контрафактні добрива та інші шкідливі хімічні препарати з метою обробітку сільськогосподарських земель, рослин, садів тощо;

4) сприяння державного банку у видачі безпроцентних короткострокових (на три – п'ять років) "спеціальних державних кредитів" на придбання необхідної матеріально-технічної бази для поглибленої переробки продукції бджільництва;

5) фінансові інвестиції у пасіки і підприємства, що займаються поглибленою переробкою продуктів бджільництва, у разі покращання на територіях, розташованих у радіусі 50 км від них, екологічного стану навколишнього природного середовища, загального становища населення регіону, урожайності сільськогосподарських культур, садів та ягідників.

Отже, з огляду на ситуацію, котра склалася на внутрішньому та світовому ринках меду, дедалі вигіднішим стає переробляти мед та інші продукти бджільництва, ніж реалізовувати їх у сирому вигляді. Доведено, що поглиблена переробка цих продуктів дасть змогу істотно збільшити їхню додану вартість та забезпечить суб'єктам господарювання значні прибутки, а до бюджетів різних рівнів – фінансові надходження у вигляді податків. До того ж продукти бджільництва мають унікальний фізико-хімічний склад, тому їх можна застосовувати для виробництва широкого асортименту готових виробів у різних сферах промисловості, а властиві їм корисні характеристики (особливості) створюють додатковий попит на продукцію, виготовлену на їхній основі.

Список використаних джерел

1. Сирохман І. В., Задорожний І. М., Пономарьов П. Х. Товарознавство продовольчих товарів. Київ : Лібра, 2007. 600 с.
2. Разанова О. П., Скоромна О. І., Микитюк І. Г. Тенденції розвитку ринку українського меду. *Аграрна наука та харчові технології*. 2017. № 3 (97). С. 198–205.
3. Яценко О. М. Отримання конкурентної переваги за рахунок створення глобальних продуктів (на прикладі меду натурального). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 15. С. 170–180.
4. Данкевич В., Данкевич Є., Пивовар П. Формування кон'юнктури світового ринку меду: сучасний стан і перспективи для українських експортерів. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2018. Vol. 4, No. 2. С. 37–54.
5. Обсяги експорту меду падають не тільки в Україні, а й у світі – експерт. *АгроЮг*. 2019. 25 квіт. URL: <http://agro-yug.com.ua/archives/23991>.
6. Кернасюк Ю. Медові перспективи. *Агробізнес сьогодні*. 2015. 15 лип. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/7906-medovi-perspektyvy.html>.
7. Актуальність створення в Україні лікарських препаратів із продуктів бджільництва (апітерапія) / О. І. Тихонов, Л. В. Коношевич, Б. Т. Кудрик, С. Г. Бобро. *Збірник наукових праць співробітників НМАПО імені П. А. Шупика*. 2014. № 23 (3). С. 434–439.
8. Гречка Г. М. Виробництво та біологічна цінність личинкового. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького*. 2010. № 2 (44). С. 35–41.

9. Руденко С. С., Баглей. О. В. Використання деяких продуктів бджільництва для оцінки антропогенного навантаження територій. *Вісник проблем біології і медицини*. 2012. Вип. 4, т. 1 (96). С. 54–59.
10. Ломова Н. М., Сніжко О. О., Наріжний С. А. Вплив продуктів бджільництва на консистенцію та кислотність йогурту. *Біоресурси і природокористування*. 2014. № 3-4. С. 127–133.
11. Гавалко Ю. В. Синюк А. А., Романенко М. С. Застосування продуктів бджільництва у геродієтиці. *Проблеми харчування*. 2015. № 1. С. 55–60.
12. Апітерапія: чи лікують бджолина отрута і сон на вуликах / Міністерство охорони здоров'я України. 2019. 21 черв. URL: <https://moz.gov.ua/article/health/apiterapija-chi-likujut-bdzholina-otruta-i-son-na-vulikah>.
13. Про бджільництво : закон України від 05.09.2013 № 442-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-14#Text>.
14. Бджільництво України: стан, проблеми, шляхи розв'язання / НААН України. 2019. 15 квіт. URL: http://naas.gov.ua/news/?ELEMENT_ID=5061.
15. Державні фінанси України: розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки) / за ред. Т. І. Єфименко ; ДНУ "Акад. фін. управління". Київ, 2017. 496 с.
16. Петруха С. В. Державне антикризове регулювання аграрного сектору економіки України : монографія ; Ін-т економіко-правових досліджень НАН України. Дрогобич : Коло, 2018. 522 с.

References

1. Sirohman, I. V., Zadorozhny, I. M., & Ponomarev, P. H. (2007). *Commodity of food products: a textbook*. Kyiv: Libra [in Ukrainian].
2. Razanova, O. P., Skoromna, O. I., & Mykytyuk, I. G. (2017). Trends in the development of the Ukrainian honey market. *Agricultural science and food technology*, 3, 198–205 [in Ukrainian].
3. Yatsenko, O. M. (2017). Obtaining a competitive advantage through the creation of global products (for example, natural honey). *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, 15, 170–180 [in Ukrainian].
4. Dankevych, V., Dankevych, E., & Pivovar, P. (2018). Formation of the world honey market: current state and prospects for Ukrainian exporters. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*, 4 (2), 37–54 [in Ukrainian].
5. AgroYug. (2019, April 25). *Volumes of honey exports are falling not only in Ukraine but also in the world – expert*. Retrieved from <http://agro-yug.com.ua/archives/2399154> [in Ukrainian].
6. Kernasyuk, Yu. (2015, July 15). Honey prospects. *Agribusiness today*. Retrieved from <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/7906-medovi-perspektyvy.html> [in Ukrainian].
7. Tykhonov, O. I., Konoshevich, L.V., Kudryk, B. T., & Bobro, S. H. (2014). The urgency of creating in Ukraine drugs from bee products (apitherapy). *Collection of scientific works of P. L. Shupyk NMAPE*, 23, 434–439 [in Ukrainian].
8. Hrechka, H. M. (2010). Production and biological value of larval. *Scientific Bulletin of LNUVMBT named after S. Z. Gzhytsky*, 2, 35–41 [in Ukrainian].
9. Rudenko, S. S., & Baglei, O. V. (2012). Use of some beekeeping products to assess the anthropogenic load of territories. *Bulletin of problems in biology and medicine*, 4 (1), 54–59 [in Ukrainian].
10. Lomova, N. M., Snizhko, O. O., & Narizhnyi, S. A. (2014). Influence of beekeeping products on the consistency and acidity of yogurt. *Biological Resources and Nature Management*, 3–4, 127–133 [in Ukrainian].

11. Havalko, Yu. V., Sineok, L. L., & Romanenko, M. S. (2015). Use of bee products in gerodietetics. *Nutrition Problems*, 1, 55–60 [in Ukrainian].
12. Ministry of Health of Ukraine. (2019, June 21). *Apitherapy: do bee venom and sleep in hives treat*. Retrieved from <https://moz.gov.ua/article/health/apiterapija-chi-likujut-bdzholina-otruta-i-son-na-vulikah> [in Ukrainian].
13. Verkhovna Rada of Ukraine. (2013). *On beekeeping* (Law No. 442-VII, September 5). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-14#Text> [in Ukrainian].
14. NAAS of Ukraine. (2019, April 15). *Beekeeping of Ukraine: state, problems, solutions*. Retrieved from http://naas.gov.ua/news/?ELEMENT_ID=5061 [in Ukrainian].
15. Iefymenko, T. I. (Ed.). (2017). *Public Finance of Ukraine: Development and Change Management (Economic Security Issues)*. Kyiv: SESE “The Academy of Financial Management” [in Ukrainian].
16. Petrukha, S. V. (2018). *State anti-crisis regulation of the agrarian sector of the Ukrainian economy*. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].